Sant Roc, la dansa d'Arenys i l'amor etern

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 29-11-2019

En Jordi Bilbeny ha fet un estudi sobre la "Dansa d'Arenys' i la relaciona amb els balls solars, que eren balls que també es feien a l'entorn d'una roca.

Un dels fets més determinants i definidors que s'ha preservat a l'arenyenca festa de Sant Roc és la seva més que famosa «Dansa d'Arenys». El simple fet que aquest ball prengui sovint forma de cercle o de ball rodó ja ens hauria d'indicar la seva possible relació amb els balls solars o amb els balls que es feien a l'entorn d'una roca, d'un dolmen i d'un menhir. Llavors, com que la Dansa només i únicament es balla per Sant Roc, es podria conjecturar que Sant Roc no fos un sant de carn i ossos, sinó la personificació catòlica del vell culte al déu precristià que es manifesta en forma de roc o pedra i, fins i tot, de cova o muntanya.

Hi ha un altre element de la història de la religió que m'ho permet intuir. És sabut que el déu encarnat del cristianisme és fill d'una verge per intercessió divina. És l'Esperit Sant qui fecunda Maria. En conseqüència, i a fi de rellevar aquest miracle de la concepció i atorgar-li una nova dimensió en l'espai de la religiositat, calia fer que el marit mirés cap a un altre costat, que és com dir, amb unes altres paraules, que calia que deixés a banda la seva missió de «marit», amb tota la càrrega sexual que comportava. Si els antics déus s'havien donat a conèixer a través d'un matrimoni sagrat –que és conegut com hierogamos–, que ordenava el món, però que també sacralitzava el part i creava l'heroi diví o fill sagrat de la Terra; i si, a més a més, i tal com ens recorda En Donald Lewis-Highcorrell, al Primer Grau del seu Witch Scholl, «el hierogamos fou practicat per les sacerdotesses de la Mare Terra que iniciaven normalment els homes en els misteris sexuals», semblaria coherent interpretar que no hi podia haver cap mena de casament sagrat a la nova religió catòlica. Per això Crist no tan sols és desposseït de qualsevol mena de sexualitat, sinó fonamentalment de tot matrimoni. La nova religió catòlica, a fi que no es pogués confondre amb l'antiga religió, que llavors ja era combatuda i absorbida per la nova religió oficial, no podia mostrar ni un déu sexuat ni un déu casat.

Faig totes aquestes consideracions perquè, com deia al començament, la Dansa d'Arenys té un element importantíssim per ajudar a comprendre el marc històric i cultual perdut al llarg del temps: el ball representa un

casament. A mi m'agradaria dir-ne un casament sagrat –un hierogamos–, però, per no estirar més el braç de les interpretacions que la mànigа dels fets objectivables, diguem que revela simplement un casament. Hi ha el nuvi i la núvia, que reben el ram i l'almorratxa, i els honors o respecte de les autoritats municipals presents i que són, en definitiva, els qui dirigeixen la dansa. Som, per tant, es miri per on es miri, davant d'un ball nupcial. I podríem interpretar que es tracta d'un casament qualsevol o d'unes noces arquetípiques i mítiques, que travessen la nit dels temps i ens arriben fins avui ja edulcorades i buidades de sentit, però encara amb la mateixa força expressiva i plàstica, d'on poder-ne llegir tot el missatge que enclou fossilitzat.

La Dansa d'Arenys, en un moment en què els homes fanun ball rodó a l'entorn de les dones. Arxiu Cuyàs.Anys 1950-60

A l'article que vaig publicar l'any passat, intitulat «Sant Roc i el roc sagrat de la divinitat», on exposava que Sant Roc, per raó del nom, havia de ser la personificació d'un antic déu del Roc o de la Pedra, i que «ha de tenir una relació directa amb el roc o la cova de la resurrecció iniciàtica», conformement també hi evidenciava que, «per raó d'aquesta mateixa resurrecció, el dia de Sant Roc, que s'escau el 16 d'agost, està íntimament relacionat amb l'Assumpció de la Mare de Déu, que és, precisament, el dia abans. És a dir, que sempre estem parlant de l'ànima i del seu viatge transcendent al Més Enllà i no pas de cap fet del món físic comptabilitzat a cap calendari».

Doncs, bé: en aprofundir una mica més en la possibilitat que Sant Roc i la Mare de Déu poguessin haver estat l'antiga parella divina esborrada de la nostra consciència espiritual i col·lectiva, vaig descobrir que, a Bétera, a la comarca valenciana del Camp de Túria, la festa patronal és coneguda com «la festa de les alfàbregues» i se celebra en honor de la Mare de Déu d'Agost i de Sant Roc, tots dos alhora. Aquí no hi ha almorratxes, ni aigües perfumades, sinó unes alfàbregues immenses, de proporcions quasi gegantines, que s'ofereixen a les «obreres fadrines» de Bétera, que són les reines de la festa. O sigui, que ens trobem davant de les restes d'una antiga festa d'iniciació femenina, segurament d'una festa d'iniciació al matrimoni. Per això, quan les «obreres fadrines» arriben a l'església parroquial, dues fadrines casades reben les fadrines a la porta per tapar-los la cara. No sé molt bé quina funció fan els «festers» a Bétera, però el que sí que sé és el que fins fa pocs anys passava a Arenys de Mar: que els macips recorrien els carrers i entraven a les cases del poble, ruixant i beneint tothom, però també amb la llicència absoluta de poder fer el que volguessin, tant amb el menjar, com amb la beguda, com amb l'acte de ruixar les noies. El fet sempre m'ha recordat les llicències i els llibertinatges que es permetien als joves iniciats un cop passades les proves de la seva superació ritual. Si Sant Roc i l'Assumpció de Maria es poguessin interpretar com un casament sagrat, això explicaria ara molt bé el paper de les noies a Bétera i el paper dels nois a Arenys de Mar. I donaria sentit al fet que els actes llicenciosos dels macips arenyencs fossin la celebració de la superació d'unes proves preparatòries dels vailets de la vila de cara al seu nou món adult, totalment ja sexuat i sexual. És segurament perquè som davant d'un culte a la sexualitat, que Sant Roc té una nafra a la cama o al genoll, car, segons la Margaret Starbird, al seu preciosíssim llibre La Diosa en los Evangelios, «la cama, la cuixa o el peu, en l'art i la literatura, és l'eufemisme universal del fal·lus». Per això també molts menhirs simbolitzen arreu el membre masculí. Però també perquè, com innova la Margaret Mead als seus estudis sobre el comportament sexual de les comunitats primitives de Samoa, hi ha una relació estretíssima entre els rituals sexuals i la música, que s'expressa amb «picarols, campanetes i petites esquelles». I és conegut de tothom que els macips porten lligades a les cames unes gamberes amb picarols, que, amb els seus salts, passos i corregudes, esdevenen el so per excel·lència de la diada.

I si bé la iniciació masculina es podia inferir perquè Sant Roc expressaria el Déu de l'èxtasi i el trànsit místic produïts dins d'una cova sagrada, alguna de les quals, com la de Cabacés, després s'havia convertit en ermita, en el cas de la Mare de Déu, ara vindria a revelar-se amb tota la claredat del món, perquè el dia de l'Assumpció també és una diada dedicada a la resurrecció de Maria. De conformitat amb En Manel Carrera, «la creença en l'Assumpció de Maria arrelà profundament al territori català i ha fomentat l'aparició de moltes manifestacions litúrgiques populars, des del costum d'exposar la seva imatge a les esglésies o el seu passeig en processó pels carrers, fins a les complexes representacions teatrals a l'interior de les esglésies que són els Misteris Assumpcionistes».

Així, en alguns autosacramentals, com el del «Misteri de l'Assumpció de la Catedral de València», els efectes de la resurrecció de Maria comencen quan «Sant Miquel restitueix l'ànima al cos de Maria», com remarca En Francesc Macip al seu estudi sobre aquest misteri. És a dir: algú ha de restituir a Maria una ànima que vaga en les pregoneses del món eteri i, mentre això no passi, resta adormida en una mena de trànsit o letargia profunda, raó per la qual es coneix també la festa de l'Assumpció com la de la Dormició de Maria. I ja som al cap del carrer, perquè a Bétera es venera la imatge de Maria ajaçada, adormida, amb els braços estirats en repòs. Però, a Barcelona, a Santa Maria del Pi, la Mare de Déu Adormida és representada idènticament com a Bétera, però aquí amb els braços plegats damunt del pit, com les icones universals de la Bella Dorment o de Blancaneus, l'ànima de les quals també els serà restituïda per un Príncep, per mitjà d'un petó amorós. No és gens estrany, doncs, que aquesta Mare de Déu, en alguns indrets de Castella sigui

coneguda com la «Verge Dorment» –exactament com la Bella Dorment– o la «Verge del Trànsit». I suposo que, per això mateix, la Joscelyn Godwin, al seu llibre Mystery Religions in the Ancient World, considera «el conte de la Bella Dorment com un mite del descens i renaixement de l'ànima».

La Mare de Déu Adormida. Església del Pi (Barcelona). Foto: festes.org

Cosa que significa, segons la meva interpretació personal, que, després de la iniciació, l'ésser transfigurat que en surt i en reneix, ja ha comprès d'una vegada per totes que la mort és només una il·lusió, un miratge dels sentits, i que sempre és vençuda per l'Amor Etern, perquè l'Amor Etern és immortal. Restes vagues, confuses, fossilitzades, però encara espurnejants i lluminoses d'aquest amor immortal és el que celebrem encara avui dia a Arenys de Mar per Sant Roc. És la festa dels macips (i actualment també de les macipes), dels picarols, de la potència vital juvenil. Del crit, de la gresca, de la llicència atrevida. La festa de la vida que l'almorratxa encarna i simbolitza. La dansa de la vida que roda i roda i que, de nuvi en núvia i de casament sagrat en casament sagrat, de pares a fills, es perpetua com un intent casolà, però tossut, d'abastar la transcendència i l'eternitat.

ARTICLES RELACIONATS:
https://www.inh.cat/articles/Sant-Roc-i-el-roc-sagrat-de-la-divinitat
https://www.inh.cat/articles/Sant-Roc,-la-nafra-i-el-gos

15/08/2018
Jordi Bilbeny